

Prof. dr. Tomo Korošec

ZAPIS OB JUBILEJU TOMA KOROŠCA

Listanje po bibliografiji Toma Korošca – po štirih avtorskih monografijah, številnih soavtorstvih, po skoraj 300 razpravah in člankih, nas utrjuje v spoznanju o relativnosti časa; res ne šteje trajanje, šteje intenzivnost življenja. Tudi zato je namen tega zapisa ustaviti se le ob nekaj temeljnih znanstvenih in strokovnih postajah, predvsem s prijaznim spominom na tiste čase, ki sva jih kot študijska kolega in kasneje sodelavca Slovarja slovenskega knjižnega jezika preživela skupaj.

Praga in njeno jezikoslovje – danes prežeto s skepso, pa vendar v svojem jedru še vedno intelektualno močno in samozavestno, v 60-ih letih, ko sva si kot postdiplomanta ljubljanske slavistike na Filozofski fakulteti Karlove univerze oblikovala svoj jezikoslovni nazor, pa še vedno v neposredni ustvarjalni navezi s koncepti Praškega lingvističnega krožka. Da, šlo je za zgoščen čas, zato morda ne bo napak, če se ga dotaknem s kakšnim spominskim drobcem; konec koncev danes, v času anglosaške idolatrije, dobro dene, ko se ideje evropskih jezikoslovcev, zbranih v Praškem lingvističnem krožku, najdevajo v moderni preobleki globalnega jezika.

Če izhajam iz svoje izkušnje – upam pa, da se tudi kolega strinja z mano – se je v tistem času vgradilo v nas, učence praških strukturalistov in funkcionalistov, spoznanje o temeljni prvini, pravzaprav o bistvu jezika: Jezik je človek v svoji neponovljivi težnji biti družbeno bitje; kot tak je pač človekova svoboda, svoboda človekovega hotenja. To je bil glavni postulat praškega jezikoslovja in tudi njegove teorije knjižnega jezika, ki pa se je tedaj lahko udeležala samo v češki literarni ustvarjalnosti. Nič čudnega torej, da sva se učenca profesorja Havránka, Horálka, Běliča, Jedličke, Hausenblasa idr. neposrednih članov Praškega lingvističnega krožka ali nadaljevalcev njegovih idej skupaj z Božidarjem Borkom lotila prevajanja aktualnih avtorjev češke kratke proze Hrabala, Kundere, Škvoreckega, Kohouta in jo izdala v Kondorjevi knjižnici pod povednim naslovom Čas nespečnosti. Obecná češčina, v kateri so pisali omenjeni in tudi drugi avtorji – zgodovinski pobellogorski češki kulturni, v nekem smislu knjižni jezik, danes neknjižna pogovorna češčina, je bila simbolni jezik literarnega družbenega in političnega protesta 60-ih let; kot taka je pomenila krepek prevajalski zalogaj. – Ni dolgo tega, ko mi je ob selitvi svoje knjižnice to delo po dolgih desetletjih spet prišlo v roke; z veseljem sem ga prelistala, kar se človeku redko zgodi, če se neposredno sooča s svojim minulim delom. Tudi to prevajanje je bilo izjemna šola o humboldtovski moči besede, ki lahko preureja svet; morda se takrat tega niti nismo dovolj zavedali. Prav gotovo pa so tudi tovrstne prevajalske izkušnje vplivale na Korošca, ko se je v svoji pragmatični knjigi Pet minut za boljši jezik zavzemal za kultiviranost knjižnega jezika v smislu živega, realnega jezika danega časa, ki ga dokumentira gradivo.

Z vsem tem se je srečeval kolega Korošec, takratni diplomant ljubljanske slavistike, še prej pa z maturo na celjskem učiteljišču že tako rekoč od svojega intelektualnega rojstva zavezan razdajanju svojega znanja. Morda sem se res predolgo ustavila ob samo enem letu, ko pa jih imam kar sedemdeset na izbiro; pa vendar se mi zdi, da se prav pri takšni razmeroma bogati izbiri šele zavemo časovnih zgoštev, obdobij, ki zaznamujejo naše življenje ali vsaj njegove pomembne segmente. Iz dela kolege Korošca je razvidno, da se srečuje z mnogimi jezikoslovnimi smermi, da skuša vgrajevati v svoje znanje

mnoga aktualna jezikoslovna razmišljanja, vendar temeljno izhodišče, h kateremu se v svojem znanstvenem življenju vedno vrača, se mi zdi, da je vezano na spoznanja v svojem času svetovno odmevne, danes pa še vedno aktualne praške jezikoslovne šole.

Druga pomembna okoliščina, ki je vplivala tako na metodo Koroščevega raziskovanja kot na pomembnost raziskovalnemu konceptu prilagojenega gradiva je bilo delo pri Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Tudi to je koreninilo v praški šoli, na Inštitutu za češki jezik. Zlasti dve dejavnosti se zdi, da sta tu vplivali na oblikovanje njegovega jezikoslovnega nazora: študij zasnove moderne češke leksikografije, udejanjane v takrat nastajajočem slovarju knjižne češčine, pa tudi teoretična izhodišča jezikovne kulture, kot so se oblikovala prav tako na tem inštitutu. Obe dejavnosti sta imeli tudi vpliv na širše slovensko jezikoslovje: za oblikovanja koncepta in realizacijo Slovarja slovenskega knjižnega jezika je bila takrat vzpostavljena zveza s češkimi leksikografi, ki je trajala dolgo v sedemdeseta leta, zelo konstruktivna; tudi merila kultiviranosti knjižnega jezika, z eksplicitnim poudarkom na gradivu, gradivni dokumentiranosti, se pravi na jezikovni rabi, pa so prek Slovarja slovenskega knjižnega jezika dobila v slovenskem jezikoslovju svoje ustrezno mesto.

Ob razmišljanju o nastajanju našega slovarja lahko poudarim, da sva imela s kolegom Koroščem izjemno srečo: znašla sva se v kolektivu, ki je znal presegati generacijske, lahko tudi ideološke, jezikoslovnazonazorske poglede in slediti cilju – izdelavi modernega slovarja aktualnega knjižnega jezika, temelječega na dokumentiranem gradivu, skladnem slovski zasnovi. Jezikoslovno pa tudi posebno leksikografsko šolanje na Ústavu pro jazyk český je pripomoglo k temu, da sva lahko tvorno sodelovala tudi pri zasnovi samega slovarja.

Pa ne gre samo za to: gre tudi za članstvo v kolektivu, ki je svojo delovno disciplino in uspešnost črpal iz zavesti, da ustvarja temeljno nacionalno delo; vzdušje časa, realno podprto, kot sem že večkrat zapisala, z osrednjo kulturniško in politično osebnostjo tedanjega časa, predsednikom SAZU-ja Josipom Vidmarjem, je upravičevalo zdravo samozavest kolektiva. Zdi se, da danes česa takega ne zmoremo več.

Ta nekoliko širši kontekst je bil potreben, da bi razumeli pomembno smer v Koroščevem nadaljnjem raziskovalnem delu, kjer zaradi svoje kompleksnosti izstopa ne samo sodelovanje, ampak tudi konceptualno delo pri slovenskem vojaškem slovarju. Zbrati, časovno in slogovno ovrednotiti vojaško terminološko gradivo, ki mu je manjkalo bistveno merilo jezikovne ustreznosti – raba, si je kolega Korošec zadal za enega izmed svojih pomembnih življenjskih ciljev. Kako naj si sicer razlagamo njegovo dokumentarno minuciozno, sicer pa človeško toplo, naravnost prijateljsko srečevanje, kot sam pravi, z Andrejem Komelom pl. Sočebrenom, »cesarsko kraljevim majorjem, utemeljiteljem slovenskega vojaškega izrazja«; tako piše na zadnjih platnicah obsežne monografije o tem avtorju.

Koroščeva analiza Komelovih knjig, vezanih na vojaško izrazje, ni samo jezikoslovno ovrednotenje teh del, ampak je hkrati tudi pomemben prispevek h kulturni zgodovini Slovencev. Mislim, da je malo knjig zlasti v slovenskem prostoru, ki bi znale bralca tako zapredati v branje o dotlej v glavnem neznani osebnosti slovenske kulture. Nič čudnega torej, da je delo spodbudilo nastanek celovečernega poldokumentarnega filma tako o Andreju Komelu kot o Korošču, proučevalcu celovitega Komelovega življenja.

Tretji pomemben, upala bi si trditi, da za slovensko pa tudi širše evropsko jezikoslovje najpomembnejši segment Koroščeve znanstvene angažiranosti je seveda besediloslovje. Verjetno je bilo več prvin, ki so vplivale na njegovo tovrstno raziskovalno usmeritev: dejstvo je, da pred Koroščevo monografijo o stilistiki slovenskega poročevalstva Slovenci nismo imeli celovitejše, kaj šele monografske besediloslovne obravnave. Njegova obsežna, inovativna disertacija *Strukturalna analiza časopisnega jezika iz srede 70-ih let* je opozorila na novo temeljno znanstveno usmeritev avtorja, ki kaže na težnjo jezik kot celoto členiti na njegove funkcionalne sestavine.

Naj ponovim svoje besede s tiskovne konference ob izidu te knjige: »Delo, prvo te vrste pri nas, izjemno tudi v okviru evropske lingvistike, je gradivno sicer vezano na temeljno področje publicistike, na slovensko poročevalstvo, vendar problemsko zasnovano z možnostjo širše veljavnosti spoznanj in s tem seveda tudi njihove aplikacije. Knjigo odlikuje jezikoslovni intelektualizem, prelit v prijetno besedo strokovnjaka, ki je sposoben ujeti živo naravno govorico in jo seveda ustrezno razčleniti«. In še: »Izjemna vrednost knjige ni samo njena, na aktualnih spoznanjih modernega besediloslovja temelječa zasnova, ampak tudi bogato, dokumentirano ponazarjalno gradivo iz slovenskega časopisja: Korošec ga je z njemu lastnim občutkom za duhovito, včasih tudi rahlo ironično plat življenja zbiral več kot četrto stoletje, zato lahko rečemo, da je že samo zase zgodba o nas samih; ogledalo časa, ki nam ga ponuja avtor prek avtentičnih zgledov iz časopisja, nehote priča o relativnosti vrednot določenega družbenega trenutka«, sem še zapisala na platnice te knjige.

Ne morem si kaj, da na koncu ne bi vsaj omenila, da ni samo jezikoslovje tisto, ki Korošču sladi življenje: ves čas, odkar ga poznam, lovi ribe – tudi v mrzlih polarnih krajih – je pravi 'tichý blázen', kot pravijo takšnim zasvojenecem Čehi; pripravlja tudi različne ribje marinade in podobne reči – vem, ker je v malo manj zrelih letih z njimi gostil inštitutske slovarnike – tudi mene med njimi; da pa le ne more iz svojega z jezikoslovjem začaranega kroga, dokazuje spet množica člankov, tudi o ribiški terminologiji. Pa pustimo poleg drugih tudi ta vrata odprta še za obletnico po naslednjem desetletju. Zaenkrat pa iskrene čestitke za pomembno opravljeno delo.

Ada Vidovič Muha